

Vanhurskaus-sanueen kääntäminen Vanhassa testamentissa

Suomen kielen sana ”vanhurskas” on outo ja kummallinen sana 2000-luvun suomalaiselle. Se lienee yksi harvoista teologisista sanoista, jotka ovat herättäneet nettikeskustelua *Vauva*-lehden keskustelupalstalla.¹ Sanan outous johtuu pitkälti siitä, että sana on semanttisesti läpinäkymätön eikä siksi aukene edes äidinkieleltään suomenkieliselle lukijalle. Suomenkielisessä Vanhassa testamentissa vanhurskaus-sanue on toiminut Agricolasta alkaen heprean kielen *šdq*-sanueen pääkäännösvastineena. Heprean kielessä *šdq*-sanue käsittää sekä sanajuuren käyttämisen verbinä *šādaq* eri muodoissaan että maskuliinisen substantiivin *šedeq*, feminiinisen substantiivin *šēdāqā* ja adjektiivin *šaddiq*. Heprealaisessa Raamatussa tämä sanue esiintyy yhteensä 524 kertaa.²

ŠDQ-SANUEEN MERKITYS

Šdq-sanue on yksi Vanhan testamentin keskeisimmistä sanueista ja liittyy heprealaisessa Raamatussa läheisesti Jumalan ja maailman väliseen yhteyteen.³ Sanueen käyttöalue heprean kielessä on kuitenkin hyvin laaja, sillä sen sanoilla voidaan eri asiayhteyksissä kuvata niin sotilaallista voittoa kuin almujen antamistakin. Sanajuuren *šdq* perusmerkitys on ’oikea’ tai ’olla oikeassa’.⁴ Sanajuuren erityismerkitys, jota mikään sen synonyymeistä ei yksin voi korvata, on ’syyttömänä oikeassa oleminen’.⁵ Muita sanueen merkityksiä ovat ’oikeus’, ’oikeamielisyys’, ’rehellisyys’, ’oikeudenmukaisuus’, ’syyttömyys’, ’oikein käyttäytyminen’, ’hyvyys’, ’viattomuus’ ja ’oikein tuomitseminen’.⁶

Šdq-sanueen lähimpinä synonyymeinä toimivat Heprealaisessa Raamatussa *špt-* ja *ḥsd*-sanueiden sanat sekä sanat *’emet*, *šālôm* ja *yāšār*. Sanueen vastakohtana toimii ennen kaikkea sana *rāšā*.⁷ Vastakohtapari *šaddiq* – *rāšā* esiintyy usein psalmeissa, ja raamatunkäännöskomiteakin halusi säilyttää käännösehdotuksessaan sanaparin vanhurskas–jumalaton, koska komitean mukaan sanan vanhurskas korvaaminen tässä yhteydessä muilla vastineilla olisi ollut vaikeaa.⁸ Suomen kielen vanhurskas-sanan semanttinen sisältö tuntuukin avautuvan parhaiten vastakohta-asetelman kautta.

- 1 Vierailija – 11.4.2006 13:06 kysyy: Mitä tarkoittaa vanhurskas? Vierailija – 11.4.2006 13:07 vastaa: Sitä, että on ottanut vastaan Jeesuksen sovitus työn ja saa pelastua. Toinen Vierailija – 11.4.2006 13:07 puolestaan vastaa: Oiskohan nöyrämielinen? Vierailija – 11.4.2006 13:10 kysyy: Eikö tähän vanhurskauteen liity myös tietty oikeamielisyys tuon uskon ja pelastuksen lisäksi? Vierailija – 11.4.2006 13:10 vastaa: Uskovainen. Vierailija – 11.4.2006 13:11 vastaa: Jumalalle kelpaava. http://www.vauva.fi/keskustelut/alue/2/viestiketju/304000/mita_tarkoittaa_vanhurskas 9.2.2012
- 2 Luvussa eivät ole mukana erisnimet. Esiintymistä 523 on hepreankielisissä teksteissä ja yksi arameankielisessä (Dan. 4:24). Sanueen esiintyminen keskittyy Psalmien kirjan lisäksi Sananlaskuihin sekä profeettakirjoista Jesajan (erityisesti luvut 40–55) ja Hesekielin kirjaan. Johnson 1989, 903.
- 3 Gyllenberg 1971, 28; Seifrid 2001, 415.
- 4 Liljeqvist 2004, 393–394.
- 5 Palola 2011, 99.
- 6 Brown & Driver & Briggs 2007, 841–843; Holladay 1988, 303; Liljeqvist 2004, 393–394.
- 7 Palola 2011, 96.
- 8 *Vanha testamentti I* 1990, 10–11.

šdq-sanueen semantiikan tutkimushistoriassa vuodesta 1860 alkaen on hahmotettavissa kaksi päälinjaa. Ensimmäisen päälinjan mukaan sanue liittyy pysyvään kosmiseen, normatiiviseen maailmanjärjestykseen, jossa Korkein Jumala takaa järjestyksen säilymisen ja asettaa edustajakseen maan päälle kuninkaan, jonka tehtävänä on oikeuden toteutumisen valvominen. Tähän tehtävään sisältyy myös palkitseminen ja rankaiseminen.⁹ Toisen päälinjan mukaan sanue liittyy useimmiten Jumalan ja ihmisten väliseen suhteeseen. Varhaisempina aikana sanue on liittynyt yhteisön ja Jumalan väliseen yhteyteen ja on myöhemmin kehittynyt yksilön ja Jumalan välistä suhdetta kuvaavaksi.¹⁰ Toisaalta *šdq*-sanue voi kuvata myös ihmisten keskinäistä suhdetta tai jopa ihmisen suhdetta eläimiin ja luontoon. Se voi siten kuvata ihmisen oikeaa asemaa suhteessa Jumalaan ja suhteessa toisiin ihmisiin forensisesta, eettisestä ja uskonnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna.¹¹

šdq-sanue voi kuvata myös johtavassa asemassa olevan kykyä vastata ja huolehtia alamaistaan, tai kyse voi olla yhteisöllisestä ja yhteiskunnallisesta solidaarisuudesta.¹² Se voi niin ikään kuvata liittoukollisuutta eli lojaaliuden osoittamista Jumalan kanssa solmitussa liitossa.¹³ Liittoukollisuus tarkoittaa sitä, että kansa ja sen yksittäinen jäsen täyttää liiton kulttiin ja lakiin liittyvät säädökset ja käyttäytyy normien mukaisesti. Jumala on puolestaan uskollinen liitolleen Israelin kanssa ja pelastaa kansansa ja sen yksittäiset jäsenet. Viimeisen vuosikymmenen aikana teoria liittoukollisuudesta on kuitenkin entistä enemmän kyseenalaistettu. Tutkimuksissa oli osoitettu jo 1950-luvulla, että *šdq*-sanue ja *bērīt* ('liitto') kohtaavat sanatasolla hyvin harvoin siten, että kohtaamisella olisi semanttista merkitystä.¹⁴ 2000-luvulla on kiinnitetty huomiota siihen, että ne Vanha testamentin kohdat, jotka puhuvat liitosta, eivät eksplisiittisesti puhu uskollisuudesta.¹⁵ Toisaalta tutkimuksen kaksi päälinjaa ovat lähentyneet toisiaan, eikä niitä välttämättä nähdä enää toisensa poissulkevinä. Liittoukollisuutta voi pitää kosmiseen maailmanjärjestykseen kuuluvana normina, joka ohjaa Jumalan toimintaa.¹⁶ Näiden kahden päälinjan rinnalla ja osin niihin liittyen tutkijat ovat esittäneet teorioitaan siitä, millä tavoin *šdq*-sanue liittyy hallitsemiseen tai tuomitsemiseen.

2000-luvulla esitetyn näkemyksen mukaan *šdq*-sanue kuvaa aktiivista sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttamista.¹⁷

Sanan *šedeq* alkuperästä on tutkimushistorian aikana esitetty myös teoria, jonka mukaan kyse on alun perin ollut länsiseemiläisen jumalan tai kuninkaan erisnimestä.¹⁸ Vaikka tämä teoria on saanut kannattajia 2000-luvullakin,¹⁹ suurin osa tutkijoista ei pidä sitä varteenotettavana tai ainakaan merkityksellisenä teoriana *šdq*-sanueen semantiikan tutkimisen kannalta,²⁰ eikä teorialla ole vaikutusta kääntämiseen.

SUOMEN KIELEN VANHURSKAUS-SANUE

”Me tulemme ehdottamaan edelleen pysyttäytymistä tässä ilmaisussa, joka ei alun perin ollut mikään onnistunut, vaan oli käännöslaina ruotsista. Vanhurskashan tarkoittaa samaa kuin rätövis, oikealla tavalla viisas, vakaan hurskas, ja aikoinaan hurskaat olivat viisaita!”²¹ Näin totesi raamatunkäännöskomitean puheenjohtaja Aimo T. Nikolainen vuonna 1975. Suomen kielen sanat vanhurskaus, vanhurskautus/vanhurskauttaminen, vanhurskas ja verbi vanhurskauttaa muodostavat vanhurskaus-sanueen, jolla on perinteisesti ollut tärkeä tehtävä suomen uskonnollisessa kielessä.²² Mikael Agricola käytti Psalmtarin käännöksessään vuonna 1551 vanhurskaus-sanuetta heprean kielen *šdq*-sanueen pääkäännösvastineena.²³ Agricola oli kuitenkin tietoinen alkukielisen sanueen perusmerkityksestä ja käytti osassa esiintymistä käännösvastineena sanoja, joilla on suomen kielessä läpinäkyvä yhteys sanaan oikea.²⁴ Myöhemmissä kirkkoraamatuissa kehitys kulki kuitenkin siihen suuntaan, että vanhurskaus-sanuetta käytettiin *šdq*-sanueen käännösvastineena yhä enemmän. Vuoden 1938 kirkkoraamatussa Psalmien kirjan 139 *šdq*-sanueen esiintymästä 132 on suomennettu vanhurskaus-sanueen sanalla.

Kaiken kaikkiaan, Uusi testamentti mukaan luettuna, vanhurskaus-sanueeseen kuuluvia sanoja on vuoden 1938 kirkkoraamatussa 574, mutta vuoden 1992 kirkkoraamatussa enää 298 eli melkein 50 % vähemmän. Vanhan testamentin osalta ero on vielä selkeämpi. Vuoden 1938 kirkkoraamatussa Vanhassa testamentissa vanhurskaus-sanueen sanat esiintyvät *šdq*-sanueen käännösvastineina 405 ker-

taa, eli 77 % sanueen esiintymistä on suomennettu vanhurskaus-sanueella, mutta vuoden 1992 kirkko-raamatusta enää 185 kertaa, eli vain 35 % esiintymistä on nyt saanut käännösvastineeksi vanhurskaus-sanueen sanat.

Suomen kielen vanhurskaus-sanueen ymmärtämistä vaikeuttaa kaksi asiaa. Ensinnäkin sen sanat ovat muodostuneet teologisiksi erityistermeiksi eli niitä ei käytetä muissa kuin uskontoon liittyvissä asiayhteyksissä juuri lainkaan. Toiseksi vanhurskaus-sanueen sanat ovat semanttisesti läpinäkymättömiä. Sanat eivät viittaa 'vanhaan ja hurskaaseen', niin kuin tavallinen kielenkäyttäjä saattaisi päätellä.²⁵ Tilanne on toisenlainen indoeurooppalaisissa kielissä, joissa vastaavilla sanoilla on läpinäkyvä yhteys kyseisen kielen 'oikeaa' tarkoittavaan sanaan. Ruotsin sanalla *rättfärdighet* on selvä yhteys sanaan *rätt*, englannin sanalla *righteousness* puolestaan sanaan *right*. Saksan sanalla *Gerechtigkeit* on yhteys sanaan *Recht*, ranskan sanalla *justice* sanaan *just* ja latinan sanalla *iustitia* sanaan *iustus*. Eikä tämä ole vain indoeurooppalaisten kielten tilanne, vaan sama koskee myös lähisukukieltämme viroa. Viron sanalla *õiglus* on läpinäkyvä yhteys sanaan *õige*. Sen sijaan suomen kieltä äidinkielenäänkin puhuvan täytyy erikseen oppia tai opetella vanhurskaus-sanueen sanojen merkitys.

VANHURSKAUS-SANUEEN KÄÄNTÄMINEN VUODEN 1992 KIRKKORAAMATUSSA

Viimeisimmällä raamatunkäännöskomitealla oli selkeä käännöspolitiikka heprean kielen *šdq*-sanueen kääntämiselle. Ensinnäkin komitea pyrki käännöstyössä erottamaan heprean sanan *šdq* yleiskielisen merkityksen 'olla oikeassa', 'olla (oikeuden edessä) syytön' sanan uskonnollisesta merkityksestä. Uskonnollisen merkityksen esiintuomisen suhteen komitealla näyttää olleen kuitenkin kaksi osin ristiriitaista käytäntöä. Toisaalta komitea pyrki säilyttämään johdonmukaisesti vanhurskaus-sanaston opillisissa ja pelastukseen liittyvissä yhteyksissä. Samaan aikaan komitea pyrki kuitenkin tuomaan esiin *šdq*-sanueen uskonnollisenkin merkityksen muilla, osuvammilla vastineilla, "koska sanan 'vanhurskas' perusmerkitys on jäänyt laajoille piireille epäselväksi".²⁶

Suhtautuminen vanhurskaus-sanueeseen jakoi vahvasti mielipiteitä raamatunkäännöskomiteassa, mutta varsinkin raamatunkäännöksen kirkollis-kokouskäsitelyssä, palauteryhmissä ja julkisessa keskustelussa. Jos vanhurskaus-sanaa olisi pakko käyttää, raamatunkäännöskomitean jäsenen Aarre Lauhan mukaan sana pitäisi selittää sanaselitysluettelossa: "Erikoissanastoa on syytä välttää, jos se on mahdollista. – – Jokin sellainen sana kuin vanhurska(u)s olisi ehkä korvattava eri termeil-

-
- 9 Schmidin (1968, 166; 173–174) mukaan Jahven *šdq* liittyy psalmeissa useimmiten oikeuden toteutumisen vartioimiseen. Ks. myös Diestel 1860, 178, 188–189, 237; Nötscher 1915, 20–23, 57, 95–105; Schmid 1968, 166; 173–174; Reiterer 1976, 115–116; Johnson 1985, 71–74, 81; 1989, 909–912.
 - 10 Cremer 1900, 23, 34; Pedersen 1920, 201.
 - 11 Dünnerin mukaan *šdq*-sanue kuvaa ihmisten keskinäisiä suhteita mm. psalmijakeissa 50:16, 58:4, 58:8 ja 58:11, kun taas sanueen uskonnollinen näkökulma tulee esiin psalmijakeissa 33:4-5, 40:10-11, 51:16, 71:1-2, 71:23-24, 103:6 ja 143:1. Dünner 1963, 3-5, 60-61, 71-72, 130. Ks. myös von Rad 1962, 382-383, 385, 387.
 - 12 Pedersen 1920, 270, 292–293, 337–342.
 - 13 Ziesler 1972, 25–26, 39–40. Ks. myös Fahlgren 1932, 78, 98, 158, 209; Gyllenberg 1971, 27, 37; 1973, 31–32, 58–60, 63–64.
 - 14 Weijdenin mukaan psalmin kirjoittajat eivät liitä sanaa *šaddiq* Jahven ja Israelin kansan väliseen liittoon. Sen sijaan Ps. 50:5 liittyy selkeästi sanan *hāšidim* ja Jahven liiton toisiinsa. Psalmijakeet 1:2, 37:31 ja 112:1 liittyvät puolestaan Jahven lain ja sanan *šaddiq* toisiinsa. Weijden 1952, 37, 45. Ks. myös Seifrid 2001, 423, alaviite 40.
 - 15 Seifrid 2001, 424–426.
 - 16 Seifrid 2001, 416, alaviite 5.
 - 17 Seifrid 2001, 428.
 - 18 Dünner 1963, 93–94; Schmid 1968, 74–76; Koch 1971, 519; Gyllenberg 1971, 31; Crüsemann 1976, 439; Reiterer 1976, 177.
 - 19 Wagner 2006, 208–227.
 - 20 Ks. esim. Kwakkel 2002, 71.
 - 21 KKKK Kevät 1975, 22.
 - 22 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päätunnustuskirjassa *Augsburgin tunnustuksessa* oppi vanhurskautuksesta on neljäs uskonkohta. *Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat* 1990, 53.
 - 23 Mikael Agricolan *Teokset III*, 197–435. *šdq*-sanueen sanoja on hepreankielisessä Psalmien kirjassa kaikkiaan 139. Agricola käyttää niiden käännösvastineena vanhurskaus / vanhurskas -sanaa kaikkiaan 117 kertaa.
 - 24 Mikael Agricolan *Teokset III*, 197–435. Kymmenen kertaa käännösvastineena on oikeus (joista kerran auttaa oikeudelle) ja yhdeksän kertaa oikea (joista kerran olla oikea).
 - 25 Ks. esim. Heinimäki & Jolkkonen 2008, 190.
 - 26 *Vanha testamentti I* 1990, 10–11.

lä, mutta on kohtia, joissa ei voine käyttää muuta kuin perinnästä sanaa; tällöin olisi turvaututtava liitteeksi pantavaan sanaselitysluetteloon.²⁷ Komitean jäsen Valtter Luoto piti sanuetta erinomaisena ammattisanana, jota ei pitäisi vieroksua – onhan kaikilla elämänoilla omat sanastonsa, jotka täytyy opetella: ”Jumalan ilmoitus” vaatii oman ”ammattisanastonsa”, jota ei voi korvata normaaleilla yleiskielen sanoilla ilman, että sanan varsinainen jumalallinen sisältö menetetään.²⁸

Raamatunkäännöskomitean asiantuntija, kirjailija Kirsi Kunnas oli puolestaan sitä mieltä, että sana tarkoittaa aivan eri asiaa silloin, kun se liittyy Jumalaan, ja silloin kun se liittyy ihmisiin.²⁹ Raamatunkäännöskomitean jäsen Juha Pihkala puolestaan katsoi, että kyseessä on täysin käsittämättömäksi muuttunut sana, joka pitäisi pyrkiä korvaamaan muilla sanoilla: ”Yhä harvempi suomalainen ymmärtää vakiintunutta uskonnollista sanastoa, kuten vanhurskaus-sanaa. Tämä ymmärtämättömyys vaikeuttaa viestin perillemenoja ja edistää kielen rituaalistumista. Monelle tämä merkitsee ratkaisevaa estettä Raamatun tekstin ymmärtämisessä.”³⁰ Kirjailija Markku Envall kirjoitti raamatunkäännöskomitealle kirjeen, jossa hän kertoi oman näkemysensä: ”Vanhurskaus on korvassani koko todellisuudesta irrallisen, vain pyhän kielen symbolisana; oikeamielisyyks tai muu sellainen termi, jonka merkitys heti näkyy avoimena, mielestäni voitaisi vertailun. Eikö hyvä periaate olisi, että vaihtoehtoista aina valittaisiin se, jolla on ymmärrettävä käyttö ja merkitys myös uskonnollisen kielen ulkopuolella. Silloin uskonnon kieli pysyisi elävänä ja yhteydessä elämään, ei eristyisi ja sulkeutuisi omaksi piirikseen?”³¹

Komitean tavoitteena oli, että lukija voisi itsenäisesti perehtyä tekstin teologiseen sisältöön.³² Professori Heikki Räisänen kiinnitti huomion siihen, että sanakonkordanssista luopuminen Vanhan testamentin puolella johtaa ongelmiin Uuden testamentin puolella, mikäli komitea haluaa siellä pitää kiinni konkordanssista teologisesti keskeisissä kohdissa. Vanhurskaus-sanue jää ikään kuin ilmaan, koska raamatunlukija ei enää löydä sen vanhatestamentillisia juuria. Sanakonkordanssista luopuminen ja siirtyminen dynaamiseen käännös-

tapaan auttavat kyllä ymmärtämään kulloinkin käsillä olevaa tekstiä kokonaisuutena, mutta se saattaa vaikeuttaa raamatunlukijan pyrkimyksiä suhteuttaa kyseinen teksti toisiin Raamatun teksteihin eikä komitean tavoite näin ollen toteudu.³³

Raamatunkäännöskomitean osamietintö vuodelta 1975 suositti sanan vanhurskas välttämistä, mutta ei tuolloin vielä viitannut lainkaan suomen kielen sanan vanhurskas ongelmallisuuteen, vaan ainoastaan siihen, että sanan semanttinen kenttä on alkukielessä niin laaja, ettei suomenkielinen käännösvastine kykene antamaan lukijalle riittävän selvää ja monipuolista käsitystä tekstin sisällöstä.³⁴ Vuonna 1990 ilmestyneen käännösehdotuksen *Vanha testamentti I* esipuhe käsittelee erikseen sanaa vanhurskas. Esipuheen mukaan komitea on käyttänyt käännösehdotuksessaan kyseistä sanaa selvästi vähemmän kuin vuoden 1938 kirkkoramattu. Komitea on pyrkinyt erottamaan heprean kielen sanan *šdq* yleiskielisen merkityksen ’olla oikeassa’, ’olla (oikeuden edessä) syytön’ sanan uskonnollisesta merkityksestä. Osamietintöön verrattuna uutta on kuitenkin se, että komitea on pyrkinyt tuomaan myös sanan uskonnollisen merkityksen esiin muiden vastineiden avulla.³⁵

Mielenkiintoinen yksittäinen havainto on, että käännösprosessin loppuvaiheessa vanhurskaus-sanan käyttäminen käännösvastineena lisääntyi: ”Komitea käytti työnsä loppuvaiheessa suomen kielen vanhurskas-sanaa enemmän heprean kielen *šedeq*-sanan ja kreikan kielen δικαιούσῃν-sanan vastineena kuin työnsä varhaisemmassa vaiheessa. – Kyse ei kuitenkaan ole komitean konservatisoitumisesta, vaan siitä, että komitean mielikuva suomen kielen sanan vanhurskaus toimivuudesta tarkentui.”³⁶

ANALYYSIÄ

Raamatunkäännöskomitean osamietintö 1975 esittelee viisi vaihtoehtoista käännösperiaatetta. Ensimmäinen on perinnettä säilyttävä käännös, joka kielsensä puolesta nojautuu kansalliseen raamatunkäännösperinteeseen. Toinen on sananmukainen käännös, jonka tavoitteena on alkutekstin sanojen kääntäminen aina samoilla käännösvastineilla. Kolmas on alkutekstin sisältöä ja tyyliä noudattava nykykielinen käännös, joka pyrkii käyttämään kaik-

kia nykykielen ilmaisuvaroja ja vivahteita. Neljäs on populaarikäännös, joka pyrkii mahdollisimman suureen helppotajuisuuteen ja selkeyteen ja käyttää kaikille kansankerroksille yhteistä ilmaisuvarastoa. Viides on modernisoiva käännös, joka pyrkii puhuttelemaan suoraan nykyajan lukijaa poistamalla tekstistä ajan ja paikan etäisyyteen viittaavia tekijöitä.³⁷

Komitea valitsi käännöseriaatteekseen kolmannen vaihtoehdon eli alkutekstin sisältöä ja tyyliä noudattavan nykykielisen käännöksen, joka pyrkii käyttämään kaikkia nykykielen ilmaisuvaroja ja vivahteita.³⁸ Käännöseriaate ohjasi komiteaa löytämään *şdq*-sanueelle suomenkielisiä käännösvastineita, jotka toisivat parhaiten esille sanueen laajan sisällön heprean kielessä. Komitea pyrki aluksi säilyttämään vanhurskaus-sanaston opillisissa ja pelastukseen liittyvissä yhteyksissä, mutta pyrki myöhemmin pois siitä, koska vanhurskas-sana koettiin ongelmalliseksi.³⁹ Käännöstyön loppuvaiheessa komitean mielikuva vanhurskaus-sanana toimivuudesta kuitenkin tarkentui ja sanaa käytettiin enemmän käännösvastineena. Todennäköisesti kyse oli siitä, että vanhurskas-sana sai kelvata niissä kohdin, joissa se paremman vastineen puuttuessa tuntui toimivan. Jälkikäteen voi kysyä, miksi komitea ei missään vaiheessa miettinyt uuden sanan luomista vanhurskaus-sanana tilalle. Opillisissa ja pelastukseen liittyvissä yhteyksissä käytetty uusi sana ei olisi sulkenut pois sitä, että *şdq*-sanueen rikasta semanttista sisältöä olisi muissa yhteyksissä tuotu esiin myös muiden käännösvastineiden avulla.

Eri käännösvastineiden runsas käyttö vuoden 1992 kirkkoraamatussa johtaa siihen, että eri raamatunkäännösten joukossa se sijoittuu *şdq*-sanueen kääntämisen osalta populaarikäännösten joukkoon. Useiden käännösvastineiden runsasta käyttöä voi pitää ongelmallisena sekä raamatunlukijan että uskonnollisen suomen kielen kannalta. Eri käännösvastineiden vuoksi raamatunlukijalla on vaikeuksia hahmottaa eri raamatunkohtien välisiä yhteyksiä vuoden 1992 kirkkoraamatussa. Uskonnollisen suomen kielen kannalta ongelma on siinä, että Raamatussa käytetty sanasto muodostaa uskonnollisen kielenkäytön perustan. Vanhurskaus-sanue on edelleenkin keskeinen uskonnollisessa suomen kielessä, mutta vuoden 1992 kirkkoraamatussa se

esiintyy huomattavasti harvemmin kuin aiemmissa kirkkoraamatuissa. Vuoden 1992 kirkkoraamattu ei siten tuo esiin sanueen merkitystä yhtä vahvasti kuin aiemmat kirkkoraamatut ja siksi se jää herkemmin ikään kuin ilmaan, koska kielenkäyttäjät eivät löydä sille enää yhtä vahvoja raamatullisia juuria. Raamatunkääntämisen teoriaa yhdessä Eugene A. Nidan kanssa kehittänyt Jan de Waard toteaa, että Raamatun kieli muodostaa uskonnollisen kielen perustan.⁴⁰ Siksi vanhurskaus-sanueen huomattava väheneminen kirkkoraamatussa vaikuttaa väistämättä myös kirkolliseen ja laajemmin uskonnolliseen suomen kieleen.

Mielestäni vanhurskaus-sanue tulisikin korvata suomen kielessä nykykieliselä sanueella, joka olisi toisaalta ymmärrettävissä sellaisenaan, mutta joka toisaalta voisi samalla toimia teologisena erityis-sanueena ja ottaa kantaakseen kaikki ne teologiset merkitykset, jotka vanhurskaus-sanueeseen liittyvät. Sanueella tulisi olla myös semanttisesti läpinäkyvä yhteys suomen kielen sanaan oikea. Viimeistään seuraavan kirkkoraamatun kääntäjien tulee ottaa tämän uuden sanueen luominen tehtäväkseen.

27 KHA Ha 1 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirja 3.6.1974, liite.

28 KHA Ha 3 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirja 30.9.1977, liite.

29 KHA Ha 71 Käännöksen terminologiaa koskevat ehdotukset, Kirsi Kunnaksen muistio 1.12.1977 'Vanhurskaus – vanhurskas'. Ks. myös Kunnaksen haastattelu toisaalla tässä lehdessä.

30 Pihkala 1984, 96.

31 KHA Ha 19 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirja 12.–13.1.1989, liite.

32 *Osamietintö* 1975, 20.

33 Räisänen 1986, 187–188. – *Uusi testamentti nykysuomeksi* -käännös luopui kokonaan vanhurskaus-kielestä ja oli siten johdonmukaisempi kuin komitea. Tähän kiinnittää huomion Räisänen, joka tosin oli itse kääntämässä *Uusi testamentti nykysuomeksi* -käännöstä. Räisänen 1990, 228.

34 *Osamietintö* 1975, 21.

35 *Vanha testamentti I* 1990, 10–11.

36 Nummi 1991, 302.

37 *Osamietintö* 1975, 17–18.

38 *Osamietintö* 1975, 17–18.

39 *Vanha testamentti I* 1990, 10–11.

40 De Waard & Nida 1986, 21.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

KHA Kirkkohallituksen arkisto

Ha Raamatunkäännöskomitean asiakirjat

Ha 1 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirjat 26.2.1974–14.3.1975

Ha 3 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirjat 7.1.1977–16.12.1977

Ha 19 Raamatunkäännöskomitean pöytäkirjat 12.1.1989–19.5.1989

Ha 71 Käännöksen terminologiaa koskevat ehdotukset

Painetut lähteet ja kirjallisuus

BROWN, FRANCIS & DRIVER, S. R. & BRIGGS, CHARLES A.
2007 *Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*. 11th printing. Peabody, MA: Hendrickson.

CREMER, HERMANN

1900 *Die paulinische Rechtfertigungslehre: in Zusammenhang ihrer geschichtlichen Voraussetzungen*. Gütersloh: Bertelsmann.

CRÜSEMANN, FRANK

1976 ”Jahwes Gerechtigkeit (sedaqa/sādāq) im Alten Testament”. *Evangelische Theologie* 36, 427–450.

DIESTEL, LUDWIG

1860 ”Die Idee der Gerechtigkeit vorzüglich im Alten Testament”. *Jahrbücher für deutsche Theologie* 5. Gotha: Besser, 173–253.

DÜNNER, ALFRED

1963 *Die Gerechtigkeit nach dem Alten Testament*. Schriften zur Rechtslehre und Politik 42. Bonn: Bouvier.

EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON

TUNNUSTUSKIRJAT

1990 *Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Jyväskylä: SLEY-kirjat.

FAHLGREN, K. HJ.

1932 *Sedākā, nahestehende und entgegengesetzte Begriffe im Alten Testament*. Uppsala: Almqvist & Wiksells.

GYLLENBERG, RAFAEL

1971 ”Vanhurskauskäsitteen uskonnonhistoriallinen tausta”. *Suomen eksegeettisen seuran vuosikirja 1971*. Toim. Risto Lauha. Vammala, 25–37.

1973 *Rechtfertigung und Altes Testament bei Paulus*. Stuttgart: Kohlhammer.

HEINIMÄKI, JAAKKO & JOLKKONEN, JARI

2008 *Luterilaisuuden ABC: Synkkä ja harmaa sanakirja*. Helsinki: Edita.

HOLLADAY, WILLIAM L.

1988 *Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament Based upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner*. Grand Rapids, MI: Brill.

JOHNSON, BO

1985 *Rättfärdigheten i Bibeln*. Göteborg: Bothia.

1989 ”šadaq”. *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* 6, 898–923.

KKPK 1973

1975 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kahdenkymmenennensimmäisen varsinaisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat 1973*. Pieksämäki: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto.

KOCH, KLAUS

1971 ”צדקה gemeinschaftstreu / heilvoll sein”. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* 1, 507–530.

KWAKKEL, GERT

2002 *According to My Righteousness: Upright Behaviour as Grounds for Deliverance in Psalms 7, 17, 18, 26 and 44*. Leiden: Brill.

LILJEQVIST, MATTI

2004 *Heprea – suomi. Aramea – suomi. Vanhan testamentin sanakirja*. Saarijärvi: Aikamedia.

MIKAEL AGRICOLAN TEOKSET

1987 *Mikael Agricolan Teokset I–IV: Uudistettu näköispainos ja tekstien selvitys*. Porvoo: WSOY.

NUMMI, LASSI

1991 ”Jos saisin alkaa alusta”. *Teologinen Aikakauskirja* 96, 297–302.

NÖTSCHER, FRIEDRICH

1915 *Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten: Ein Beitrag zur alttestamentlichen Theologie*. Münster: Aschendorff.

OSAMIETINTÖ

1975 *XXI varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman raamatunkäännöskomitean osamietintö*. Helsinki: Kirjaneliö.

PALOLA, JUKKA

2011 *Vanhurskautta, oikeutta vai uskollisuutta?* Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.

PEDERSEN, JOHANNES

1920 *Israel I–II: Sjøeleliv og samfundsliv*. København: P. Branner.

PIHKALA, JUHA

1984 ”Miksi uusi Raamatun suomennos ja millainen sen on oltava?” *Sana palaa lähteilleen*. Toim. Arto Laitinen. Pieksämäki: Kirjapaja, 91–105.

PYHÄ RAAMATTU

1993 *Pyhä Raamattu: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos*. Jyväskylä: Gummerus.

RAD, GERHARD VON

1962 *Theologie des Alten Testaments: Teil 2: Die Theologie der prophetischen Überlieferungen Israels*. München: Kaiser.

REITERER, FRIEDRICH VINZENZ

1976 *Gerechtigkeit als Heil: קָדוֹשׁ bei Deuterocesaja: Aussage und Vergleich mit der alttestamentlichen Tradition*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt.

RÄISÄNEN, HEIKKI

1986 ”Kohti uutta raamatun suomennosta”. *Kohti uutta kirkkoraamattua: Näkökulmia Raamatun kääntämiseen*. Toim. Jorma Salminen & Arne Toivanen. Vammala: Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 43, 176–199.

SCHMID, HANS HEINRICH

1968 *Gerechtigkeit als Weltordnung: Hintergrund und Geschichte des alttestamentlichen Gerechtigkeitsbegriffes*. Tübingen: Mohr Siebeck.

SEIFRID, MARK A.

2001 ”Righteousness Language in the Hebrew Scriptures and Early Judaism.” *Justification and Variegated Nomism. Vol. 1: The Complexities of Second Temple Judaism*. Ed. D. A. Carson, Peter T. O'Brien & Mark A. Seifrid. WUNT 140. Tübingen: Mohr Siebeck, 415–442.

VANHA TESTAMENTTI

1989 *Vanha testamentti: XI yleisen kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomennos*. Mikkelä: Suomen Piiliseura.

VANHA TESTAMENTTI I

1990 *Vanha testamentti I: Raamatunkäännöskomitean ehdotus*. Pieksämäki: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto.

WAARD, JAN DE & NIDA, EUGENE A.

1986 *From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translating*. Nashville, TN: Nelson.

WAGNER, THOMAS

2006 *Gottes Herrschaft: Eine Analyse der Denkschrift (Jes 6,1 - 9,6)*. Leiden: Brill.

WEIJDEN, A. H. VAN DER

1952 *Die ”Gerechtigkeit” in den Psalmen*. Nimwegen: Gebr. Janssen.

ZIESLER, J. A.

1972 *The Meaning of Righteousness in Paul: A Linguistic and Theological Enquiry*. London: Cambridge University Press.

Eksegeettinen päivä 2013

Suomen Eksegeettinen Seura 75 vuotta

To 7.2.2013 Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6)

10.00–11.00 *Mitä Suomen Eksegeettisen Seuran historia kertoo suomalaisen raamatuntutkimuksen kehityslinjoista?* Prof. Antti Marjanen

11.00–12.00 *Eräs esitelmä ja sen vastaanotto. Raamattukysymys 1970-luvulla.* Prof. emeritus Heikki Räisänen

12.00–13.30 Lounas

13.30–14.30 *Quo vadis suomalainen eksegetiikka? Tulevaisuuden visioita ja haasteita.* Dos. Outi Lehtipuu & dos. Juha Pakkala

14.30–15.00 Kahvi

15.00–16.30 *Paneelikeskustelu: Eksegetiikka tieteiden joukossa nyt & tulevaisuudessa.* Pj. dos. Jutta Jokiranta, panelistit: dos. Maijastina Kahlos, prof. Virpi Mäkinen, prof. Lauri Thurén, prof. Martti Nissinen ja TM Marketta Liljeström